ORATIO
DE VITA ET MORTE ILLVSTRISSIMI ET LAUDATISSIMAE MEMORIÆ HEROIS, ET SAPIENTIS PRINCIPIS, DOmini GULIELMI, Landgravii Haſſiæ, Comitis in Catzenelnbogen, Dietz, Zigenhayn, & Nidda, &c.

SCRIPTA AB

ANDREA CHRISTIANO, Juris Doctore, & illuſtribus ac generoſiß. Comitibus in Naſſau Catzenelnbogen, &c. & Hanau Mintzenberg á conſiliis.

HERBORNÆ
Typis Chriſtophori Corvini.
clɔ Iɔ xcII.

ILLUSTRISSIMO, ILLUSTRIS-
SIMIQUE GENERIS PRINCIPI
ET DOMINO,
DOMINO MAURICIO, LANDGRA-
VIO HASSIÆ, COMITI CATTIMELIBO-
CORUM, DECIORUM, ZIGENHAINÆ,
ET NIDDANORUM, &c.

ILLUSTRISS. ILLIUS ET LAUDATISS. MEMO-
RIÆ HEROIS, DN. GULIELMI, PRINCIPIS CATTO-
RUM, RELICTO UNICO FILIO, HERE-
DI ET SUCCESSORI,

DOMINO SUO BENIGNISSIMO, HUMILI-
TER OFFERT, DEDICAT, CONSECRATQUE

ANDREAS CHRISTIANUS.

ORATIO.

SItanta lacrymarum flumina ſinguli effundere poſſemus, quantũ Lanus hanc inclytam Chattorum Academiam præterfluens, undarum vehit, non ſatis deflere, lugere & deplorare poſſemus mortem Illuſtriſſimi Herois, & ſapientis Principis, Domini GULIELMI, Landgravii Haſſiæ, &c. patris patriæ, & Domini noſtri benigniſſimi, proxima XXV die Auguſti, hujus anni 92 Caſſellis placidè & piè obdormientis & defuncti; cujus memoria ſit in benedictione. Nam ſi unquam caſus aliquis nõ modò hiſce provinciis, verùm potiùs univerſæ Germaniæ, acerbus & gravis accidit, certè hic optimi Principis noſtri interitus, nobis omnibus acerbus eſſe debet, & propterea meritò publicis omnium lacrymis defletur. Quem enim caſus ille improviſus & indignus non afficeret? cujus viſcera, imò medullas, non penetraret? tam præcipuum ſacri Romani Imperii Principem, non ſolùm genere, dignitate fortuniſque longè clariſſimum; ſed & pietate, virtute & ſapientia præſtantiſſimum, tam ſubitò à nobis ablatum & avocatum eſſe, gravi admodum luctu, & deſiderio triſti, non tantùm Illuſtriſſimis ſuis liberis, fratribus, & reliquis ſanguine junctis, verùm etiam ſubditis, & omnibus bonis ubiq; locorũ relicto. Etenim hũc duris genuiſſet cautibus horrens Caucaſus, Hyrcanæque admôſſent ubera Tigres, imò corneæ, ut dici ſolet, fibræ homo, & plus quàm ferreus & aheneus eſſet, qui tanti Principis morte non moveretur. Quod enim de Palamede, poſt necẽ Socratis, publicè in theatro Athenis fuit recitatũ, eum fuiſſe Græcorum optimum, & luſciniam Muſarum Reip. utilem, id meritò de hoc noſtro Principe affirmare & gloriari poſſumus, eum fuiſſe τῶν γερμάνων ἄριστον, τὴν οὐδὲν ἀλγύνουσαν ἀηδόνα μουσῶν. Nec potuiſſet ſanè periculoſiore & perturbatiore omnium rerum ſtatu mori, & quo magis ipſius ſapiens conſilium, & ſimilis prudentia & au-

oritas; (præſertim ante annum 25 nimirum die Septembris, ex his terris ſimiliter ad cœleſtem illam patriam evocato Duce & Electore Saxoniæ, illo nomine, & re, veré CHRISTIANO, & eundem 6. Jan. die hujus anni, ſubitó póſt ſubſequuto Duce JOHANNE CASIMIRO, Comite Palatino ad Rhenum; magnis illis Germaniæ luminibus) non tantúm nobis, verúm toti Reip. Chriſtianæ profuiſſet, quám hoc ipſo tempore, quo plæraq; orbis Chriſtiani regna, Germanicum, Francicum, Pannonicum & Polonicum, propemodum ad periodorum ſuarũ decurrerunt metas, & idcirco fluctuant, & nutant, & veluti jamjam corruitura videntur, & omnia bellis ſunt repleta, imó bellum mediæ Germaniæ, dulciſſimæ patriæ noſtræ, jam infertur, & tanta, proh dolor, ubivis locorum gliſcunt odia, tanta aluntur & foventur diſſidia, cúm ob certamina de religione in Eccleſiis mota; in quibus verbo quidem de veritate cœleſtis doctrinæ, & ſalute Eccleſiæ, ſed reipſa de privatis odiis, ac commodis, ac multi de primatu dimicant, ſicut veré Thucydides inquit, omniũ feré diſſidiorum & ſeditionũ cauſam eſſe τὴν ἀρχὴν διὰ πλεονεξίαν καὶ φιλοτιμίαν; tum ambitione & variis ſtudiis potentum, ut ipſa ſi cuperet ſalus, non poſſet res Germaniæ ulteriús ſervare integras. Idcirco non dubito, quin quod apud Pindarum Adraſtus de Amphiarao vate inquit: Deſidero te oculum exercitus mei, qui eras utrunque, & vates bonus, & bellator fortis, nos brevi aliquando de hoc extincto Principe noſtro dicturos eſſe: Deſideramus te, Princeps optime & inclyte, oculũ exercitus noſtri, & in hac Reip. orbitate, & turbulentis motibus, ſapientiam tuam, ceu lumen, requirimus, qui eras utrunque, & vates bonus, & bellator fortis. Tantó enim juſtiores hujus querelæ cauſas habemus, quantó hic Princeps noſter, & vates, & bellator, Amphiarao longé præſtantior fuit, & quanto gravius vulnus Reſp. ex ejus interitu accepit, quám paſſus eſt Argivorum ille exercitus, cúm inter cæteros Duces etiam Amphiaraum in agro Thebano amiſiſſet: cúm ſané amiſerimus vatem, & heroëm Eccleſiæ, & patriæ Princi-

pem

pem ſummum & ſapientem, qui afflatus non Enthuſiaſmo fanatico, ſed numine ſancti Spiritus agitatus, non tantúm religionem ſinceriorem, & certamina de ea in Eccleſiis mota, verúm etiam inde repullulantia, & indies magis magisq; creſcentia odia & diſſidia, & tandem ſuboritura extrema, niſi Deus hoc clementer avertat, pericula; ſi non fatalem interitum Eccleſiarum, & Reip. Chriſtianæ, exacté & recté callebat, intelligebat, & prævidebat, ſed pro ſua ſapientia & prudentia, tanquam veteranus miles, (prout ſecundúm ſenarium Græcum, γνῶμαι δ' ἀμείνους εἰσὶ τῶν γεραιτέρων, & ſenibus eſt rerum prudentia major, imó ſenis umbra eſt potior gladio vel lancea adoleſcentis, ut vulgó dici ſolet) ita hactenus illa moderatus eſt, & ne ulterius ſerperent, vel majores vires acquirerent, & tandem prorſus erumperent, ſua præſentia & autoritate cohibuit, ut ſolus propemodum uſque hac inteſtina bella, hiſce temporibus, & moribus, ubi vim patitur veritas, & uná cum pietate procul exulat moderatio, paciſq; ſtudium in Germania impediviſſe videatur; optimé ſentiens & intelligens, nullum bellum citiús exardeſcere, & tardiús deflagrare, quám ob religionem motum, ſicut hoc ætas noſtra hiſce annis, & quidem non ſine magno detrimento, & incommodo Germaniæ in bellis Belgicis, & Gallicis, quorum nullum adhuc videmus & proſpicimus finem & exitum, ſatis ſuperque experta eſt, & quotidie experitur. Quid veró ex oculis eo nunc ſublato & remoto, in poſterum fiet, vel futurum ſit, forſan brevi, & quidem cum periculo non tantúm noſtro, ſed totius Reip. experiemur, & Deus ſolus novit. Nolo equidem malé ominari, ſed neſcio quid mihi mens mea præſagit, ne Deus iratus nobis hūc pium, & optimum Principem, præſertim hoc tempore, eripuerit, ne ipſius conſilio & auxilio amplius uti frui poſſimus, & cum eo, omnis mutua conſenſio & ſalutaris pax & tranquillitas in Eccleſiis & Rebuſp. ſit extincta. Interim ferendum eſt æqua mente nec culpandū, quod ſummo Imperatori & Domino aliter placuit: Θεοῦ δ' ἐτελείετο βουλή; & ſimul orandus eſt Deus Opt. Max. ne

ſingulari ſuo beneficio & munere, quo Germaniam præ aliis nationibus generis humani, hac ultima & effœta mundi ſenecta, affecit & ornavit, accenſam inter nos lucem veritatis ſuæ deleri vel extingui ſinat, ſed ſemen ſanctum ſibi etiam in poſterum apud nos clementer colligat & conſervet, á quo in hac & poſtea illa altera & cœleſti vita in perpetuum celebretur & glorificetur: quod propter te, propter te, æterne pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, unici ſalvatoris & redemptoris noſtri, ut facias, & quandiu tibi viſum fuerit, pacem & tranquillitatem, nec non halcyonia, in quibus puritas verbi tui ad poſteritatem quoq; noſtram, ſi qua futura eſt, transferri & propagari poſſit, largiaris, ardentibus animi gemitibus precor & oro.

Cúm autem viventem hunc Principem, non modó propter ſingularem ejus erga me clementiam, qua me integros propemodum quindecim annos, á quo tempore in variis & gravibus legationibus Illuſtriſſimi & fortiſſimi illius Herois, Domini GULIELMI, Principis Auraïcæ, laudabilis memoriæ, & illius illuſtris & generoſiſſimi fratris, Domini JOHANNIS, Comitis Naſſoviæ, Domini mei gratioſiſſimi, ejus Celſitudini innoteſcere cœpi, complexus eſt ita, ut me tandem etiam, licet tali munere indignum & imparem, in aulam & ad conſilia ſua accerſere & adhibere voluerit, & ſatis amplum mihi ſtipendium offerebat, ſi res meæ ita tuliſſent, ut me Caſſellas conferre potuiſſem; ſed etiam propter multas præclaras & egregias ſapientis animi dotes, & virtutes, unicé admiratus ſim, & amârim: non potui facere, quin pro meo erga opt. Principem ſincero amore, & debita gratitudine, in hoc publico luctu, acerbiſſimoq; omnium dolore, aliquid illius piis manibus parentarem; nõ quód ingenii inopia & dolore impeditus, juſtum encomium laudũ illius inſtituere hoc tempore velim vel poſſim, ſed ut hac miſera & triſti voce ſaltem aliquam grati animi declarationem erga defunctũ, & potiſſimúm hoc ipſo oſtendam, quám jucunda mihi illius virtus, grataq; ſemper officia fuêre.

Et

44

Et quia uſitatum eſt initio, de patria illius, cujus encomium inſtituimus, dicere, quæ ſi antiquitate cum aliis provinciis certat, & bene morata eſt, auget decus, & homini tanto majorem autoritatem conciliat, & aliquid ornamenti adfert. Unde non dubito divinitus omnium hominum pectoribus mirificum quendam patriæ amorem inſitum eſſe, ut nimirum tanto magis extimularemur ad defenſionem illarum maximarum rerum, quas patria continet & complectitur, religionis, legum, diſciplinæ; imó veró ut admoneremur, etiam illam cœleſtem ſedem amandam & appetendam eſſe.

Idcirco nemo tam diſſoluti eſt ingenii, quem non cupiditas aliqua teneat, cognoſcendi antiquitatem patriæ, & quaſi picturam veterem; ſicut videre etiam juvat illa tecta, quæ naſcentes primúm exceperunt, cujus rei etiam tanta vis eſt, ac tanta natura, ut Ithacā illam in aſperrimis ſaxulis tanquam nidulum affixam, ſapientiſſimus vir immortalitati antepoſuerit.

In confeſſo eſt autem, Chattos eſſe Heſſos, & Caſſellam á Chattis nomen habere; ſicut & Cornelius Tacitus teſtatur, Adernam, die Eder/Chattorum eſſe flumen, quod ut ſuam originem in hac vicinia habet, ita Heſſiam perlabitur. Et ſcribit idem Tacitus, Hermunduros, quos Voitlandos & Miſnenſes fuiſſe exiſtimant, cum Chattis, id eſt Heſſis, de fontibus ſalis dimicaſſe; prout credibile eſt, de illis ipſis ſalinis tūc temporis certatum fuiſſe, quę ſunt vicinę Miſniæ ad Salam, ubi nunc eſt urbs, quam Halam Saxonicam vocant: ſicut & veterem militiæ & virtutis laudem adhuc Chatti ſeu Heſſi tuentur. Sic quoque Plinius naturalis hiſtoriæ ſcriptor, qui anno Chriſti 82 in incendio montis Veſuvii periit, Chattorum meminit, quód populi ſint Germaniæ non procul á Rheno. Et Dion ſcribit, Domitianum Imperatorem, Titi Veſpaſiani, everſoris urbis Hieroſolymitanæ, fratrem, qui circiter annum Chriſti 90 vixit, expeditionem in Germaniam contra Chattos ſuſcepiſſe. Qui veró fuerint limites Chattorum, non ſatis certum eſt, niſi quód conſentaneum

eſt, ad occidentem fuiſſe Cattenelnbogen/ quæ vox Catti melibocos, hoc eſt, Chattos á Meliboco monte, qui in itinere intra Darmſtadium & Heydelbergam monſtratur, ad Rheni ripam progreſſos, ſeu Chattorum anconem ſignificat. Poſſederunt autem quidam Haſſiam ſuperiorem ſeu montanam verſus Saxoniam, Buchoniam, item & Franciam, circa Würtzburgum: item Comitatum Hennebergenſem, cum vicina Thuringiæ parte. Quorum veró pars circa Caſſellas, Gottingam & Padebornam verſus, ubi eſt aditus á montibus Abnobiis, dem Heſſiſchen Gebirge/ ad Weſtphaliam, ſedit, Catturii in hiſtoriis appellantur.

Cúm autem Conradus Imperator, cognomento Saliquus, interceſſione conjugis Giſelæ, agnato ejus, Ludovico nomine, ex veteri ſtirpe Francica, cui nonnulli titulum Comitum Aurelianenſium tribuunt, ab Hugone Epiſcopo Moguntino fratre, partem quandam Thuringiæ impetraſſet, & poſtea Lotharius Imperator, hujus Ludovici nepotem, avo homonymum, collocata ipſi priús filia Hedvvige in matrimonium, ſupra cæteros Thuringiæ Comites, quorum tunc temporis numero duodecim erant, extuliſſet, & nova ornatum dignitate Comitem provincialem, ſeu ut vocant Landgravium conſtituiſſet, & ut aliis potentia & viribus antecelleret, adjunctione cōjunctarum terrarum Thuringiæ & Heſſiæ auxiſſet: Ab hoc Ludovico cognomento Barbato, Lotharii Imperatoris genero, ſtirps Landgraviorum Thuringiæ defluxit, qui regionem utramque Thuringiam & Heſſiam uſque ad Ludovicum ultimum, cognomento ſanctum, & Divæ Elizabethæ, fœminæ á pietate celeberrimæ, maritum, tenuerunt. Hæc matrona nata patre Andrea rege Ungariæ, & matre Gertrude, quam cúm abſente marito Banebacanus præcipuus gubernator domus regiæ, cui rex Andreas & regni & conjugis ac liberorum curam demandarat, ob ſtupratam ſibi á reginæ Gertrudis fratre, conjugem, obtruncaſſet; & poſtea hæc Elizabetha maritum Ludovicum, Landgravium

um Heſſiæ & Thuringiæ, in terram ſanctam profectum, & nauſea navigationis extinctum amiſiſſet; præterea filium Hermannum, decimumoctavum annum ætatis ingreſſum, improba quædam anus, cum planctu ſubditorum, veneno ſuſtuliſſet; denique ab Henrico mariti fratre poſſeſſione ſua expulſa eſſet: iſta omnia tamen mala & varias calamitates tanta animi patientia & virtute ſuperavit, ut poſtea ſe mundo veluti abdicârit, & totam precibus & cultui divino, nec nō commodo & uſui pauperum devoverit, & tandem propter pietatem & munificentiam erga egenos & Chriſti miniſtros, á Gregorio IX. Pontifice Rom. Peruſii urbe Italiæ anno 1235 inter ſanctos ſit relata. Dicitur hæc hoſpitale in domo Theutonica, ut vulgó vocatur, in cujus etiam templo anno 1231 eſt ſepulta, & ejus monumentum adhuc viſitur, fundaſſe: cúm familia ordinis Theutonicorum, quos á profeſſione & ſymbolo Marianos appellant, initium, 42 annis retrolapſis, antea ad Ptolemaidem, Imperatore Henrico ſexto, habuiſſet, autoribus quibuſdam familiis urbium Bremæ & Lubecæ, qui magnis ſumptibus ædificato & extructo ibi xenodochio, in uſum eorum, qui familię inſererentur, poſtea cúm numerus eorum creviſſet, ceu colonias inde in Germaniam deduxerūt, gubernatione ejus familię commendata cuidam Henrico Walbodio, qui primus munus ut vocant Magiſtri ſubiit, ſeu primus hujus ordinis magiſter fuit. Novæ poſtea colonię in Germania, nō malo, ſed pio & optimo conſilio, quo nihil aliud quám plantatio & propagatio Eccleſiæ, & Imperii ampliatio, nec non familiarum conſervatio, ſpectatum fuit, auctæ & roboratæ, & numero opibusque ditatæ, Friderico ſecundo imperante, Boruſſiam, & aliquanto anté Livoniam, domitis barbaris gentibus, Imperio adjecerunt, & diu exceptis repreſſisque feliciter ferarum gentium irruptionibus, velut murus iſta loca ſeptentrionalia protexerunt.

A morte veró Ludovici ſancti, cui nupta fuit, ut dixi, diva Elizabetha, & fratrum illius Landgraviorum Heſſiæ & Thurin-

giç,de jure ſucceſſionis cõtendebant Henricus,Marchio Miſniç, & Henricus,Johannis Brabantiæ Ducis filius. Uterque allegabat matrem, ille Juttam, fratrum Landgraviorum Thuringiæ & Heſſiæ ſororem; hic Sophiam, tertii fratris Ludovici ſancti & divæ Elizabethç filiam;& nitebatur uterque ſtudiis,favore & auxiliis ſubditornm, ſed diverſorum. Henrico enim Marchioni adhærebant vicini Thuringi Iſenacum uſque; Henricum veró Brabantinum fovebant & ſequebantur Heſſi. A diſceptatione ad arma deventum;variâ fortunâ aliquoties dimicatũ eſt. Tandem tamen illud bellum ita ſolutum & ſopitum eſt, ut Brabantinus Haſſia contentus,uſque ad definitos limites, ab Iſenaco & Thuringia univerſa abſtineret,quæ Henrico Marchioni Miſniæ ceſſit. Quam tranſactionem cúm deinceps Rodolphus Imperator ratam haberet,Principes,amicitia inita ac fœderibus,viciniæ jura arctioribus, etiam majoris neceſſitudinis vinculis, quæ in familiis ducum Saxoniæ & Landgraviorum Thuringiæ, nec non Landgraviorum Haſſiæ, in hodiernum uſque diem adhuc durant & conſervantur,ſanxerunt,ut qui priores decederent, alteros heredes ſuarum ditionum relinquerent.

Eſt autem Brabantiç ducum origo á Comitibus Lovaniæ, qui antiquitus ſimul Lotharingiam tenuerunt.Sed ab his devoluta eſt Lotharingia in Comites Bilionæos, inter quos claruit Godefridus Bilionæus; qui cúm ſub Imperatore Henrico quarto, Ducatu Bilionæo vendito, memorabili in terram ſanctam ſive Palæſtinam, cum Balduino & Euſtathio fratribus, & aliis comitibus,expeditione,Turcis procul ex anteriore Aſia ad Pontum uſque abactis, & Saracenis in AEgyptum depulſis & concluſis,primus conſcenſis & ſuperatis mœnibus in urbem Hieroſolymam eruperat, & anno Chriſti 1099 primus rex Hieroſolymorum creatus eſſet:regni tamen titulum & inſignia ſe ideo ſuſcipere nolle dixit, quód indecens duceret, diadema aureum hominem peccatorem geſtare in ea urbe, in qua Salvator mundi, æternus rex noſter, ſpineam coronam ſuo ſacratiſſimo ſanguine.

guine madentem geſtaſſet; idcircó ei ad ſepulchrum Dominicum flexis genibus procumbenti, ſpineam coronam cum ſigno crucis impoſitam eſſe perhibent. Unde adhuc Duces Lotharingiæ ſignum crucis inter alia arma in ſuis inſignibus gentilitiis gerunt; cujus regni nomen & inſignia ſimiliter quoque ab eo tempore, quo Fridericus II. Imperator anno 1229 póſt, Suldanum ad eas pacis cōditiones adegit, ut urbs Hieroſolyma, cum oppidis Nazarèth & Joppe, aliaque loca Imperatori reſtituerentur, & induciæ inter Chriſtianos & Saracenos in decenniū ſancirentur, qui Siciliæ regnum hactenus poſſederunt, in hodiernum uſq; diem uſurpant. Huic Godefrido deinceps in Lotharingia ſucceſſit Henricus ex ſtirpe Comitum Limburgenſium, qui filios reliquit Conradum & Henricum; quorum hic in Hiſpaniam militatum abiit; ubi cúm multa præclaré geſſiſſet, ab Alfonſo rege VI. Caſtiliæ & Legionis, in præmium militiæ impetravit filiam notham, & cum ea regnum Portugalliæ: Conrado veró abſque ſobole maſcula mortuo, Henricus V. Imperator Lotharingiam tradidit Godefrido & Wilhelmo fratribus, Lovanii Comitibus, qui partiti ſunt inter ſe Lotharingiam, ut Godefridus inferiorem & mari Rhenoque proximam, Brabantiæ nomine, quod de provinciæ corrupto nomine extitit, retinuerit, & Wilhelmo ſuperior Lotharingia ad Arduennam ſylvam & Moſę fontes ceſſerit. Hic Lotharingicos procreavit Principes uſque ad Carolum ultimum, á quo devolutus eſt Ducatus ad Fridericum Comitem de Vadimont, authorem ſtirpis Ducum, qui nunc Lotharingiam tenent. Godefridus veró Brabantinos Duces produxit, ex quibus Henricus Dux Brabantiæ, Sophiam, filiam Ludovici, Landgravii Heſſiæ & Thuringiæ, & divæ Elizabethæ in matrimonium duxit, & cum ea Landgraviatum Heſſię acquiſivit; unde Illuſtriſſimi Principes noſtri, qui adhuc hodie rerum in Haſſia potiuntur, ſuam originem trahunt, quorum majores ſi titulum & inſignia Ducatus Brabantiæ retinuiſſent & cōſervaſſent, forſan etiam jam Brabantia potiren-

tur; qui Ducatus, cúm Brabantinorum Ducum ſtirps in Belgio defeciſſet, poſtea ad Comites Hollandiæ eſt translatus, unde ad Comites Lucelburgenſes, & tandem ad domum Burgundicam pervenit.

Quæ ideo tam prolixé ex hiſtoriis repetere volui, quód partim multi, etiam in his terris nati, vel alioquin in iis degentes, & Illuſtriſſimorum Principum noſtrorum clientela & protectione utentes fruentes, imó quotidie in hac urbe domum Theutonicam, ut vocant, prætereuntes & aſpicientes, neque de antiquitate hujus gentis, vel origine Principum noſtrorum cogitant, vel illius meminerunt, cúm tamen turpe ſit hiſtoriam ſuæ gentis & patriç ignorare; partim quód iſta omnia in tantó majorem dignitatem & autoritatem Principum Haſſiæ redundant, cúm quód antiquitate gentis & generis, non facilé aliis provinciis Germaniæ & Principibus cedant, ſed cum illis contendere poſſint; tum quód ſecundúm Horatium,

Fortes creantur fortibus, & bonis
Eſt in juvencis, eſt in equis, patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Quod eleganter noſtri temporis Poëta, meus popularis, Georgius Sabinus, Brandeburgenſis, pauló aliter elegiaco carmine expreſſit:

Fortibus eduntur fortes, claroq; parentum
Semine progenies orta, timore caret;
Non pavidam Veneris volucrem Jovis armiger ales
Imbellem generat, nec leo fortis ovem.

Ut autem revertatur oratio noſtra, unde pauló digreſſa eſt, natus eſt noſter inclytus heros, Landgravius GULIELMUS, de quo jam verba facimus, 24 die Junii, qui erat Johanni Baptiſtæ ſacer, anno gratiæ 1532, quo ipſo, 13 Auguſti póſt, obiit optimæ recordationis Princeps JOHANNES Dux Saxoniæ Elector, Friderici illius, cognomento Sapientis, frater & ſucceſſor; qui

biennio antè, anno nimirum 1530, unà cum aliis ſibi conjunctis Principibus, Georgio nimirum Marchione Brandeburgenſi, Johanne Friderico Duce Saxoniæ, Erneſto Duce Brunſuicenſi, & noſtri jam defuncti Principis, opt. & fortiſſimo patre, PHILIPPO Landgravio Heſſiæ, Franciſco Duce Lunæburgenſi, Wolfgango Principe Anhaltino, & civitatibus Imperialib. Norimberga & Reutlinga, Confeſſionē quam vocant Auguſtanam, á Philippo Melanthone, communi præceptore noſtro, conſcriptam, Carolo V. Imperatori poſtridie Johannis, 25 nimirum Junii, qui tunc fuit dies Sabbati, proximé dominicam ſecundam Trinitatis præcedens, Auguſtę Vindelicorum in Palatio Cæſaris exhibuit.

Et fuit hic ipſe triceſimusſecundus annus, quo Albertus Cardinalis & Epiſcopus Moguntinus, & Ludovicus Palatinus, Electores, primam á Cæſare pacem ſacram impetrarunt, ne videlicet religionis cauſa cuiquam in Imperio ulla moleſtia crearetur, ad uſque Concilii tempus; aut ſi nullum celebraretur, tantiſper donec per ordines Imperii alia inveniretur ratio hoc diſſidium ſanandi & componendi. Quantumvis enim anno 30 edictum nonnihil aſperiùs contra Eccleſias Proteſtantium, hoc eſt, Euangelicorum ſtatuum ſive ordinum, vt hodie appellantur, promulgatum fuerat, & Caroli V. Cancellarius Heldus, cúm Moguntiæ paulò póſt Albertus Epiſcopus Moguntinenſis, & Dux Palatinus Ludovicus de Germaniæ pace cum Carolo V. collocuti fuiſſent, ipſius aſtantis nomine aliquanto duriús reſponderat; Cęſarem, qui alia etiam regna haberet, decretum adverſus hęreticos in Comitiis factum, etiamſi vaſtanda eſſet Germania, omnino éxequi decreviſſe; hunc tamē interpellans Cęſar dixiſſe ſcribitur: Hæc non juſſi te dicere: ſiquidem Germaniam, quæ mihi patria eſt, & á qua ſummum Imperii decus & diadema accepi, vaſtari nolo, & Imperator potiús ſaluti orbis terrarum, quantū poteſt, Deo juvante conſulere debet. idcirco data Moguntino & Palatino de pace cum Proteſtantibus agen-

di poteſtate, eam tandem confectam Ratisbonæ anno 32 confirmavit. Quod eo potiſſimúm fine recito & commemoro, quód nimirum ſingulari Dei munere & providentia factum ſit, quód Princeps noſter GULIELMUS eo potiſſimúm tempore natus eſt, quo DEUS miſertus generis humani, tam denſis tenebris oppreſſi, & titulo Eccleſiæ Romanæ ceu faſcino miſeré dementati, inque tam profundis ſuperſtitionum & Dei Maozim (quem ſecundúm Danielis prophetiam auro & argento coluerunt, & adhuc in Papatu non ſine maxima & graviſſima idololatria & ἀρτολατρείᾳ, & horribili contumelia filii Dei, & profanatione nominis ejus, colunt, & propterea genus humanum fatalibus pœnis, bellis, diſſidiis & aliis calamitatibus publicis premitur, & dextera regni Turcici, vindex idololatriæ & ſcelerum, quibus orbis Chriſtianus inquinatus eſt, confirmatur) involucris detenti, & propemodum ſubmerſi, ineffabili bonitate pauló anté excitaverat MARTINUM LUTHERUM, eique adjunxerat fidum laborum ſocium, ceu παραστάτην καὶ σύνεργον, PHILIPPUM MELANTHONEM, quorum ille inſolubilem tunc temporis, imó terribilem & formidabilem omnibus Chriſtiani orbis Regibus nodum Gordium Pontificiæ Hierarchiæ in Germania, uno verbi divini ictu validiſſimé incîdit & ſuſtulit; (quo eodem tempore ſimul ULRICUS ZUINGLIUS, nondum ſciens quicquam de primis Lutheri Diſputationibus contra indulgentias Pontificis Romani, puriorem doctrinam in Helvetia profiteri cœpit) Hic veró MELANTHON controverſias tunc temporis de religione motas, mira vi ingenii, & dexteritate planè divina, ex intricatiſſimis ſcholaſticæ doctrinæ labyrinthis, ad planiſſimam & explicatiſſimam methodum revocatis, Diſputationibus & piis doctiſſimisque ſcriptis ſuis illuſtravit & defendit. Et cúm præcipua laus ſit, ut inquit Baſilius, unam habere patriam laudatiſſimam, Eccleſiam, ſané pro magno Dei dono & beneficio eſt habendum & cenſendum, quód Principem

cipem noſtrum non in tenebris Papiſticis, Cymmeriis denſioribus, ſed ſub initium reformatæ religionis, & quidem tempore, á tot piis & laudatiſſimis Principibus, & inter alios etiam, Celſitudinis ſuæ illuſtriſſimo parente, Domino PHILIPPO Landgravio Haſſiæ, optimæ memoriæ, cum magna animorum conſtantia (ſicut ferunt Georgium Marchionem Brandeburgenſem tunc temporis Carolo quinto Imperatori in faciem dixiſſe, paratum ſe eſſe, potiús collum ac cervicem carnifici præbere, quám doctrinam eá Confeſſione repetitam & oblatam abjicere) exhibitæ Auguſtanæ Confeſſionis, naſci voluerit, procul dubio, ut illo in poſterum ceu ſalutari inſtrumento & organo propagandi & tuendi veritatem doctrinæ cœleſtis uteretur, ſicuti eandem etiam doctrinam hactenus egregié & fideliter defendit & tutatus eſt.

Sic quoque arcano veluti fato accidiſſe judico, quód συγχρόνους & coætaneos habuerit, paulo póſt, & ſequenti nimirum anno 1533 natos, ſereniſſ. reginam Angliæ, dominam ELISABETHAM, filiam Henrici VIII, cujus ſemper honos, nomen laudesq; manebunt, quód veritatem purioris & ſincerioris religionis amplexa, non ignara mali, ut de Didone, regina Carthaginenſium, Virgilius refert, miſeris, & propter ejuſdem religionis confeſſionem nunc tot annos plus quám Scythico more oppreſſis, trucidatis & profligatis, & propemodum á toto mundo neglectis & deſertis, Belgis & Gallis ſuccurrere, & ſuppetias & auxiliares manus ferre didicit; & laudatiſſimæ memoriæ GULIELMUM, Principem Auraïcæ, & Comitem Naſſoviæ; quorum utrumque ſummo honore & amore, donec vivebat, proſecutus eſt, & ab iiſdem viciſſim in magno eſt pretio habitus & redamatus. Et memini illum non tantúm in profuſas lachrymas erumpere, quotieſcunque recordabatur perfidæ cædis in Auraïco Principe commiſſæ, ſed illi hoc quoq; teſtimonium perhibere, quód nullus Principum hac noſtra ætate,

tantos labores, impenſas & pericula, in aſſerenda & defendenda ſinceriore religione, impendiſſet, ſuſtinuiſſet, atque exantlaviſſet, quám Princeps Auraïcus; unde etiam filiam Auraïcam ante paucos annos in Belgium ad fratrem, Principem MAURICIUM, & ſorores abeuntem, me præſente inter alia his verbis conſolabatur, quód ſi provinciæ Belgicæ beneficiorum ab ipſius parente, inclyto illo Heroë, ut eum appellabat, acceptorum immemores forent, Deum tamē propter præclara & egregia merita parentis, Eccleſiæ & Reipub. Chriſtianæ præſtita, ſibi ſuisque non defuturum.

Quia veró Illuſtriſſimus defuncti noſtri herois pater Landgravius PHILIPPUS, laudatiſſimæ memoriç, prout Princeps fuit non tantúm fortis & bellicoſus, verúm etiam prudēns, optimé intelligebat, ſine literis neminem veram cognitionem rerum & ſapientiam conſequi poſſe, & nulli magis, quám Principum liberis, doctrina & bonarum artium ſcientia opus eſſe, imó nullum eſſe, quem vel plura vel meliora ſcire oporteat, quám Principem, cujus doctrina omnibus ſubjectis prodeſſe debet, ut Vegetius de re militari inquit: nihil prius habuit, quám ut hunc majorem natu filium, ſicut etiam alios ſuæ Celſitudinis filios, in bonarum artium ſtudiis, & inprimis in pietatis doctrina recté & quám optimé inſtitui curaret. Judicabat enim optimus & inclytus parens Landgravius PHILIPPUS, non ſatis eſſe, ut illius filii ſolummodó equitare, & feré nihil aliud bene & prçclaré diſcerent, ſicut ferunt Carneadem, virum ſapientem, olim de Regum & Principum filiis dixiſſe; ſed ut vera pietate, eruditione, ſapientia & omni virtute animi illorum expolirentur, & ad gubernationem ita prçpararentur, ut paulo póſt pié & ſapienter Rempub. adminiſtrarent, inque patris creſcerent munia magna ſui. Unde hic noſter Princeps GULIELMUS á primis quod ajunt annis, bonis literis & quidem in hac ipſa Academia ſummo indeſeſſoque ſtudio operam dedit, & ejuſmodi in iis progreſſus fecit, ut non tantúm linguam Latinam quám optimé

mé calleret & intelligeret, verúm etiam ubi opus eſſet, & inprimis cum doctis & literatis, illâ fari poſſet; longé hac in parte felicior primo Duce Wirtenbergenſi Eberhardo, quem in Conventibus Imperii, & profectionibus Italicis, & aliis, graviter iratum tutoribus ſuis fuiſſe ferunt, quód adoleſcentem Latinam linguam doceri prohibuiſſent; imó & Carolo V. Imperatore, qui cúm Genuæ in Italia, elegantiſſima & exquiſitiſſima oratione Latina nomine Senatus iſtius Reipub. exceptus fuiſſet, graviter ingemuit & deploravit, quód præceptori ſuo non morem geſſiſſet, & linguam Latinam rectiús & exactiús addidiciſſet, ut vim & lumina verborum illius orationis aſſequi potuiſſet. Et magnam in Principe noſtro GULIELMO ingenii vim & heroicam indolem fuiſſe, vel inde etiam apparet, quód tantopere ſtudiis mathematicis non tantúm delectabatur, ſed tam præclara quoque in iis fundamenta jecerat. Ut enim ſtudio mathematico olim maximi reges non ſolúm voluptatis cauſa, ſed quód ad conſilia rerum gerendarum hoc conducere arbitrabantur, dediti fuêre; unde Homerus în clypeo Achillis ſydera pingens, & cœli verticem & motum deſcribens, nihil aliud ſignificare voluit, quám harum rerum inquiſitionem ſummis heroibus dignam eſſe: Et non tantúm apud Græcos, Atlas, Orion, Chiron, Hercules & Solon, & apud Romanos, Julius Cæſar, Auguſtus, Theodoſius hæc ſtudia coluerunt, ſicut & Jopas apud Virgilium in regio convivio canit errantem lunam ſoliſque labores: verúm etiam Alfonſus Luſitaniæ Rex, tantum lucis huic arti attulit, ut nomen ejus propter tanti beneficii memoriam omnibus eruditis & prudentibus gratiſſimum & chariſſimum ſit; cúm huic præcipué debeamus, quód extat adhuc erudita anni deſcriptio, & quód non prorſus ignoramus ſolem, ut apud Homerum Cymmerii: ſic noſter Heros multum ſtudii & operæ in addiſcendis mathematis poſuit, in quibus etiam tantum profecerat, ut non ſolúm cum artificibus de motibus ſtellarum conferre poſſet, ſed etiam inſtrumenta ad obſervan-

dos motus ſibi ab ipſis fabricari curaret; ſicut meminimus illi-us Celſitudinem nō tantùm D. Victorinum Schönfeldium, verùm etiam magnum illū virum D. CASPARUM PEUCERUM, propter hæc ipſa ſtudia mathematica in magno honore & pretio habuiſſe, nō aliter, quàm ſicut Rex Ungariç Matthias, quamvis nemo Principum ejus ætatis bellicoſior erat, Joannis Regiomontani ſummi mathematici ſermone & familiaritate delectatus fuit, ut quoties ex urbe Vienna eum in vicinam aulam ſuam evocaret, & menſæ ſuæ adhiberet, nō tantùm multa de motibus ſyderum, & variis naturæ partib. ex eo ſciſcitatus ſit, ſed inſtrumenta etiā ad obſervandos motus cœleſtes ſibi ab ipſo conſici curaverit, & penſionem annuam ducentos aureos Ungaricos dederit, & multos alios viros doctos & mathematum cultores ad faſtigia ampliſſimorum honorum evexerit.

Anno deinde 46, quo ipſo diem obiit D. Martinus Lutherus, ſub initium belli, quod vocāt, Schmalcaldici, ubi nimirum magnanimus ille Heros Landgravius PHILIPPUS, cum Duce Johanne-Friderico, Electore Saxoniæ, & aliis confœderatis, pro defenſione tam religionis ſincerioris, adverſus Antichriſti Romani impiā & impuram doctrinā, cum internecione & everſione totius Germaniç conjunctam (ſicut Pontifices Romani cum ſuis aſſeclis jam multos annos nihil aliud quàm ſanguinem illorum, qui ab impia Eccleſiç Romanç doctrina defecerunt, ſitiverunt, & adhuc immani odio ſitiunt) quàm cōſervandæ etiam libertatis Germaniç cauſa, contra Carolum V. arma ſumſit; priusquam finibus ſuis exiret, hunc ſuæ Celſitudinis natu maximum filium GULIELMUM Argentoratum miſit; ubi ſimiliter aliquandiu bonis literis incubuit, & ſub præceptore Garnerio Gallo ſimul rudimenta linguæ Gallicæ addidicit.

Cùm verò anno ſubſequente Dux Saxoniæ Elector, vel minùs cautus, nimisq; ſecurus in tam arduo negotio atq; bello, vel aliorum conſiliis rationibusq; inductus, vel quocunq; tandem fato, celeritate & vigilantia, nec non fervore quodam adverſariorum,

riorū, in ſylva Lochana tribus trans Albim milliaribus, oppreſſus victusq;, & fuſo nec non profligato cæſoq; exercitu, fortiſſimé pro ſua ſalute dimicans, neq; á ſuis recedens, vulnereque adverſo graviter ſauciatus, in poteſtatem Caroli V. Imperatoris captus perveniſſet; & Landgravius PHILIPPUS pauló póſt ſumma cupiditate ubiq; ſtabilis & certę pacis, autoribus potiſſimúm Principibus, Electore Brandeburgenſi, & Duce Mauricio, genero ſuo, ſeſe & ipſum, facta deditione, Imperatoris fidei permiſiſſet, & ad Imperatorem in urbem Salinarum Saxonicarum acceſſitus, ibidem (quod neque ipſe tum metuebat, neque quisquam eorum, qui pro illo deprecati, ipſi perſuaſerāt, ut clementiam potius Imperatoris ſemel, quám iterum vim & arma experiri vellet, ſuſpicatus fuerat, quiq; ſané cunctantem eum in tales anguſtias deduxerant) in cuſtodiā daretur & duriter haberetur, parumq; liberaliter humaniterq; tractaretur: Hic noſter Princeps GULIELMUS, uti erat naturâ φιλόστοργος, nihil prius habuit, quám ut quas poſſet rationes iniret, quibus optimum parentem ex illis vinculis liberaret, atq; ita debitam gratiā pro nutricatione parenti referret, cúm ſecundúm Euripidē, ὐκ ἔςι παισὶ τῦτυ κάλλιον γέρας, ἢ πατρὸς ἐσθλῦ κ' ἀγαθῦ πεφυκέναι, καὶ τοῖς τεκῦσιν ἀξίαν τιμὴν νέμειν. Nón liberis ſit pulcrius munus aliud, quám liberos dici parentis optimi, parentibusq; dignum honorem reddere.

Et cúm illuſtriſſima ejus mater CHRISTINA, illuſtri Saxonum ſanguine nata, & filii, & quidam delecti cōſiliarii, ſubitó ad omnes Principes & Ordines Imperii ſcriberēt, eosq; rogarēt, ut pro marito & liberorū parente apud Cæſarem intercederent, & omne ſtudiū eó cōverterent, ut quamprimúm libertati reſtitutus, domum rediret, & optima Landgravii Philippi conjunx, eius rei cōficiendæ causâ, ipſa Auguſtam abiret, & Principes ſollicitaret, ut pro marito intervenirent, verúm nihil proficeret; ſed Landgravius PHILIPPUS in quintum annum captivus detineretur; interea veró temporis, anno nimirum 49, inclyta ejus uxor, multis afflicta curis atque mœrore, é vita decederet:

Illuſtriſſimus noſter Princeps GULIELMUS non deſtitit apud Ducem Mauricium, & Marchionem Brandeburgicum, Electores inſtare, & hoc urgere, ut ratione ſponſionis, & obligationis, ſibi ſuisque fratribus præſtitæ, patrem liberarent & reſtituerent, aliosque Principes rogare, ut pro illius liberatione denuó apud Cæſarem intercederent. Qui cúm hac de re anno 51 ſuos legatos ad Cæſarem miſiſſent, & illi aliquanto diutiús emanerent: noſter heros pertæſus illius moræ, ipſemet ad Ducem Mauricium proficiſcitur; & quoniam interceſſionis ſpem ſibi feciſſet, & veró nunc aliquot menſes eſſent elapſi, poſtquam legati iter ad Cæſarem fuiſſent ingreſſi, quid actum ſit exquirit. Qui cúm illi reſpondiſſet, quód legati Regis Daniæ tardiús nonnihil, & tunc primúm adveniſſent, quando jam Cæſar Auguſta OEnipontem conceſſiſſet, & propterea moram interveniſſe; deinde Cæſarem colloquium illius expetere, eoque patris ſui liberationem differre; & quamvis ſibi grave eſſet, hoc tempore finibus ſuis exire, tamen quód iſta cauſa vehementer & inprimis afficeretur, eó proficiſci, acceptis tamen primúm á Cæſare literis, plané conſtituiſſe, diceret: Landgravius GULIELMUS, pro inſigni erga patrem charitate, hoc incertum & dubium eſſe reſponſum, inquit, neque ſe videre quid ſit ampliús expectandum; parentis interea miſerabilem eſſe fortunam, qui mœrore & ſqualore carceris contabeſcat; cui cúm nulla ratione Dux Mauricius, cúm ratione officii, tum etiam promiſſi, deeſſe poſſet, idcirco operam dare, & hoc urgere & efficere vellet, ut intra definitum tempus, & brevi quidem, aperté reſponderetur. Tandem inter illos ſecreté convênit, quód hic patrem, ille ſocerum, armata potius manu é vinculis liberare, & Cæſari extorquere vellent, quám pati & ferre, ut diutius in carceris ſqualore detineretur. O maxima rerum, & meritó pietas homini tutiſſima virtus, non minús in hoc utroque Principe, quám illis duobus Catanæis, Philonomo & Callia, laudanda & celebranda! qui cúm mons AEtna ignes in urbem Catanam.

tanam ejeciſſet, & alii relictis parentibus fugerent, ut ſuas opes efferrent,

Illis divitiæ ſolæ materq́ paterq́;
Hanc rapiunt prædam, mediumq́ exire per ignem
Ipſo dante fidem properant.
Unde poſtea:
Erubuêre pios juvenes attingere flammæ,
Et quacunq́ ferunt illi veſtigia, cedunt.

ut Virgilius hanc hiſtoriam in AEtna recitat.

Et cúm omnes homines natura libertati ſtudeant, & conditionem ſervitutis oderint, ut Cæſar de bello Gallico inquit; imó libertás ſit res inæſtimabilis, & omnibus rebus favorabilior, ut Juriſconſulti noſtri loquuntur; unde etiam Diodorus Siculus valde iniquum eſſe ait, ingenuorum corpora, ad tuendam Rempub. deſtinata, magno ſalutis & incolumitatis publicæ detrimento, nexibus ſervitutis irretiri; & publicé interſit, ne liberi homines á quoquam retineantur: illi facto cum Rege Galliæ fœdere, & collectis copiis ex milite tunc temporis poſt deditionem urbis Magdeburgenſis dimiſſo, magnis itineribus de improviſo, celeriusque omnium opinione Auguſtam Vindelicorum contendunt; cujus urbis cives, cúm ſe ſuaque omnia in fidem ac poteſtatem Ducis Mauricii & ſociorum permiſiſſent, & imperata facere promiſiſſent: exinde Alpes petunt, & rectá Fieſſam, quod eſt in Alpium aditu poſitum oppidum, ad Lœchum flumen, contendunt, & profligato Cæſariano milite, & iis, qui prope Rutam caſtra fecerant, ad mille partim captis, partim interfectis, partim in Lœchum præcipitatis, ad arcem Erebergum pergunt; qua capta & occupata, Zirlam, quod duobus non magnis milliaribus ab OEniponte abeſt, petunt. Quod cúm Cæſar cognoviſſet, maxima celeritate tumultuarié OEniponte, cum fratre Ferdinando, qui perſuadendæ pacis cauſa eó venerat, diſcedens, & per Alpes, qua Tridentum itur, ad lævam deflectens, Villacum, quod eſt in Carnis oppidum, ad Dravum

flumen ſeſe recepit. Ubi veró Dux Mauricius, & Landgravius Gulielmus, poſtea cum ſociis OEnipontem venerunt, quicquid ibi repertum eſt Cæſaris & Hiſpanorum, & Cardinalis Auguſtani, direptum fuit; Ferdinandi autem Regis atque civium bonis nihil damni datum.

Cúm veró Rex Ferdinandus jamdudum de pace apud Electorem Mauricium egiſſet, & triduum ſolum reliquum eſſet ad inducias, quas futuræ tranſactionis cauſa conſtituerat: Dux Mauricius Paſſavium, ad Danubium flumē ſitum oppidum, petiit; Landgravius veró Gulielmus & ſocii, idem quá venerant iter ingreſſi, Fieſſam revertuntur, & exinde cum omnibus copiis ad Eiſtetum, quod eſt Bavariæ finitimum oppidum Epiſcopale, caſtra ponūt; & interea temporis tam ſuo quám Mauricii nomine literas Auguſtæ evulgant, quibus omnes miniſtros Eccleſiæ atq; ludimagiſtros, ab adverſariis propter religionē, ut vocant, Auguſtanæ Confeſſionis ējectos & exterminatos, revocant & libertati reſtituunt, iisq; injungunt, ut nō ſolúm in urbe Auguſtana, verúm etiā aliis in locis, prout eſſet illorum vocatio, verbum Dei puré, juxtaq; Confeſſionem ibi olim exhibitā, docerent, & recté pieq; juvĕntutem in literis erudirent, illórum Principum confiſi tutela & patrocinio; Et exinde motis caſtris Rotenburgum, quod eſt ad Duberum flumen Franconiæ vicinum oppidum, progrediuntur.

Interim Elector Mauricius Paſſavij præter ſoceri ſui Landgravii Philippi liberationem, duo potiſſimúm agebat & urgebat; unū, ut iis de rebus, quæ Germaniæ libertati nocerent, Ferdinandus Rex, & Maximilianus filius, & interceſſores jamjam cognoſcerent, & ex legibus & pro conſuetudine Germaniæ de iis pronunciarent: alterum, ut religioni pax daretur, nec ulla cuiquam eo nomine, dum integré tota controverſia eſſet conciliata & deciſa, moleſtia aliqua fieret. Verúm quia Cæſar in pleriſq; non aſſentiret, & Rex Ferdinandus ſe offerret, quód hac de cauſa ad Cæſarem fratrem ipſe magna celeritate contendere, atque

 85

re, atque ei omnia, quæ ad pacem ſpectare viderentur, perſuadere vellet; & idcirco Mauricium rogaret, ut ejus temporis quod itineri dandum eſſet, octo videlicet dierum ſaltem moram leniter ferret, ipſe veró hoc recuſaret, & confeſtim ad Landgravium Gulielmum, & alios ſocios, qui tum Mergenthemi ditionis Pruſſiæ Magiſtri oppidi, caſtra haberent, rediret, exinde ne in tali rerum dubio ſtatu nihil agerent, & quód Cæſaris præſidium, ſeptendecim nimirum ſigna militum, & equites ad mille, Francofurti eſſent, & hiſce terris inde non parvum diſcrimen immineret, eó per agrum Epiſcopi Moguntini contenderunt, eamq; urbem obſidere cœperunt.

Quia veró interea temporis Cæſar ſe apud fratrem Ferdinandum declaraverat, ut nimirum de rebus Imperii, quas propoſuiſſet Mauricius, non á delectis aliquot ſeparatis, ſed ab univerſis Ordinibus in proximo Conventu Imperii cognoſceretur, ad quem uſq; ſimiliter cauſa religionis pacata maneret, & quod in eodem Conventu de cōmuni Ordinum conſilio ex re & ſalute Reip. profuturum eſſe ſtatueretur, ratum atq; firmū haberetur: Rex Ferdinandus ſubitó ad Mauriciū & ſocios, Bohemiæ Cancellarium, Henricum Plauenſem, Miſniæ Burggravium, in caſtra ante Francofurtum mittit, qui hac de re ad illos referret, eisque pacem, cúm ob periculum, quod eis á Cæſare, qui jam firmiſſimum exercitum haberet, incumberet, tum & in quantum diſcrimen potiſſimúm Landgravius Gulielmus & parentem captivum, & omnem provinciam Haſſicam, adducturus eſſet, perſuaderet. Quam cúm Dux Mauricius & Landgravius Gulielmus admiſiſſent, & relicta obſidione ſe Paſſavium contuliſſent, altera die Auguſti, anno 1552, tandem inter alia ſalutariter & feliciter eſt tranſactum, ut Landgravius Philippus cuſtodia penitus liberaretur, & tutó certoque extra periculum liber ſiſteretur; ſicut & poſtea quarto die Septembris dimiſſus, domum ſexto die póſt, & quidem non ſine magno gaudio & applauſu tam liberorum, quám etiam nobilitatis &.

totius ſui populi Haſſiaci, reverſus eſt, & ſimul Dux Saxoniæ Johannes-Fridericus eſt liberatus; & ut deinde, intra dimidii anni ſpacium, Comitia haberentur, in quibus, qua via quibusq; modis, nimirũ vel generali, vel nationali Concilio, aut Colloquio, vel communi etiam Imperii Conventu, Religionis diſcordia commodé atque compendio ſopiretur, & quantum fieri poſſet, ad unionem & concordiam piam & Chriſtianam redigeretur, atque ejuſmodi conciliatio religionis ab omnibus ſacri Imperii ſtatibus ſeu ordinibus, mediante Cæſareæ Majeſtatis ope præſidioque, pertractaretur: Nec interea Cæſarea, vel Regia, Majeſtates, nec Electores, Principes, & ſacri Imperii ſtatus, quempiam ex Auguſtanæ Confeſſionis ordinibus, propter religionem vi factóve, aut aliâs contra ejus conſcientiam & voluntatem cogere, aut ea de cauſa vi bellóve petere, vel invadere, vel oppugnare, eique damnum aliquod inferre, ſive per mandata, ſive aliquo quovis modo ipſum gravare, vel etiam contemnere deberent, ſed ſua religione, & fide, quieté & pacificé uti frui permitterent; & quicquid in illis Comitiis, communi ordinum conſilio, & interveniente Cæſaris autoritate, decerneretur, in poſterum firmum atq; ratum eſſet, neq; in contrarium, aliáve via diverſum quicquam ageretur.

Ajunt, nihil ſævius & ferocius eſſe pantheris, & tamen leguntur ſæpé in circo, ceu reverentia quadam, non ſecus ſicuti ferox ille leo, de quo ex Appione Polyhiſtore Gellius refert, Romæ in circo maximo, ſervo Androdo pepercit, ſanctis pepercisse. Has ſuperat rabies Pontificum Romanorum, qui adeó non parcunt ullis, ut civile bellum accendi, & tot nationes, Germanicam, Belgicam & Gallicam deleri, tot honeſtas matronas, tot infantes jugulari, & vaſtitatem Eccleſiarum effici cupiant æternam. Hac igitur ſalutari Ducis Mauricii Electoris & Landgravii noſtri GULIELMI expeditione, memorabili ſané ad omnem poſteritatem exemplo, & victoria, non tantúm captivus illorum ſocer, & pater, jure quaſi poſtliminii, priſtinæ

ſtinæ libertati eſt reſtitutus, verúm etiam PAX SACRA, ſive RELIGIONIS, ut vocant, impetrata, & Cæſari propemodum extorta, & iſti negotio & bello, cum perpetua illorum laude & gloria, talis finis impoſitus, ut ab eo tempore rabies Pontificum Romanorum, & eorum ſatellitum, in Euangelicos, ut vocant, ceſſaverit, & pax & tranquillitas in Imperio ſit hactenus conſervata; ſicut hæc ipſa pax, in Comitiis Auguſtanis anno 55 póſt ſubſequutis, publico decreto eſt confirmata, ne videlicet propter Auguſtanæ Confeſſionis doctrinam, fidem atque religionem, Cæſar, Ferdinandus Rex, cæterique Principes ac Ordines, quenquam totius Imperii, quocunque modo violarent, nec ad deſerendam ſuam religionem, cæremonias atque leges, quas in ſua ditione vel jam inſtituiſſent, vel poſthac inſtituerent Confeſſionis Auguſtanæ ſocii, mandatis aut alia quavis ratione cogerent, néve contemnerent etiam, ſed hanc religionem illis liberam permitterent, ſimulque bona, facultates, vectigalia, poſſeſſiones, atque jura, ſic ut pacaté poſſent eis uti frui; diſſidium quoque religionis, non aliis, quám piis, amicis & tranquillis rationibus componeretur. Et eodem modo, qui ſunt Confeſſionis Auguſtanæ, ſeſe erga Cæſarem, Ferdinandum Regem, cæterosque Principes ac Ordines, antiquæ ſeu Romanæ religioni conjunctos, tam ſacros, quám civiles, & erga cæteros omnes Eccleſiaſtici Status, eorumque collegia gererent. Ita ut proximé, & ſecundúm Deum, Electori Mauricio, & noſtro illuſtri Heroi, Domino Landgravio GULIELMO, hoc potiſſimúm omnes acceptum debeamus, quód illorum magnanimitate, fortitudine, ope & auxilio, ejuſmodi pacem ſacram obtinuerimus, qua licet adhuc fæces & reliquiæ Papatus, apud nonnullos Status Imperii, & in illorum ditionibus, ſint conſervatæ: aliis tamen ſtatibus & ordinibus Imperii, qui á Romana Eccleſia diſceſſerunt, ita profuit, ut ab eo tempore ſecuré & quieté vixerint, & nemo contra diſpoſitionem illius pacis ſacræ hactenus, intuitu religionis, vel in perſona, vel rebus, á quoquam

turbatus, aut moleſtatus fuerit. Et cúm in illa pace ſacra, inter alia quoque hoc ſit conſtitutum, ut ſi quis Archiepiſcopus, Epiſcopus, Antiſtes, aut alius ordinis Eccleſiaſtici, á religione veteri (ut vocant) Romana, & Pontificia nimirum, deficeret, is continuó ab Epiſcopatu ſuo, præfectura, beneficio, ſimul omnibus etiam fructibus, quos inde percepiſſet, decederet: quod ipſum tamen ad nullam ejus infamiam cedere, vel pertinere deberet; & collegio, ſive iis, ad quos ea res jure, vel conſuetudine pertinet, liceret & integrum eſſet, in ejus locum eligere, & conſtituere alium, qui veteris eſſet religionis, & hoc potiſſimúm eum ob finem, quo nimirum inſtitutionis, electionis, præſentationis, confirmationis, & id genus alia jura, ſimul cum tranquilla, & quieta poſſeſſione bonorum Eccleſiaſticorum, illis integra permanerent: ſic tamen ut futuræ conciliationi religionis, de qua dictum eſt, hoc ipſo nihil detraheretur; Hæc veró diſpoſitio ſociis Auguſtanæ Confeſſionis diſpliceret, idcirco contendebant, omnibus indifferenter licere, ipſorum doctrinam ſequi, & pacis beneficium illis eſſe communicandum, eó quód promiſſiones Dei, tam veteris, quám novi Teſtamenti, quæ ſalutem noſtram continent & complectuntur, ad omnes homines pertinerent; itaque ipſis non licere illas certis finibus includere, vel in anguſtias redigere, ne hac ratione & alios & ſemetipſos á regno cœlorum excluderent. Et nullum eſſe Judæum, vel Turcam, ita affectum, qui non velit omnes á ſe poſſe in ſuam religionem adduci; quanto magis ergo oporteret eos idem facere, quibus hoc á Deo graviſſimé, & ſerió, eſſet præceptum & mandatum? Libertatem itaque omnibus hac in parte eſſe concedendam, & ſe ex ſacris literis, & decretis Patrum atq; Conciliorũ, docere poſſe, quemadmodũ hi, qui veteris & Catholicæ religionis titulum ſibi ſumerent & vendicarent, non abſque magna Dei contumelia, religionem tractarent, & bonis Eccleſiarum abuterentur: Veruntamen pacis cauſa permittere velle, ut ſuas leges, ritus & cæremonias illi

retine-

retinerent,& omnibus bonis,poſſeſſionibus, vectigalibus, jure, privilegiis, uterentur fruerentur, quoad religionis diſſidium componeretur. Nullo autem modo ſe poſſe ferre vel probare, quód Epiſcopis Auguſtanam Confeſſionem amplecti volentibus,ejuſmodi duram conditionem pręſcribere vellent: ſic enim futurum, ut ſuæ nimirum religionis approbatores & ſocios oppugnare tenerentur, & magno cum dedecore, & infamia, totam ſuam cauſam ipſi damnare; cúm hoc eſſet fateri, doctrinam & religionem eorum, non eſſe dignam ſacris bonis, & huc uſque perperam ea bona ſuis Eccleſiis miniſtriſque fuiſſe applicata; imó faterentur, doctrinam adverſariorum impiam & impuram niti verbo divino, & bona ſacra eſſe ſimul huic ipſorum impuræ vitæ, legibus, atque ceremoniis conſecrata ne dicerent, quantam ea res paritura eſſet offenſionem, ſi cauſam eorum, & facultates, tuerentur, qui nullum Eccleſiæ vel utile, vel neceſſarium officium præſtarent, & illos proderent, qui propter eandem religionem ſibi quám commendatiſſimi eſſe deberent. Adverſariis autem contrá nitentibus, & Epiſcopum, vel Abbatem, religionem mutantem, ipſo jure & facto, ſine prævia cauſæ cognitione, loco moveri volentibus, & alium ſubſtitui; inter alia etiam hoc adjicientibus; ſiquidem Eccleſiaſticis religionem mutare concederetur, futurum, ut Epiſcopatus, & id genus alia collegia, prophanarentur, & ab Eccleſiis avulſa, paulatim in manus Principum devenirent, iiſque hereditaria fierent: Hoc veró Auguſtanæ Confeſſionis ſocii, nunquam ſui conſilii fuiſſe, verúm eó ſpectare dicerent, ut collegia ſacra, ad priſtinam inſtitutionem revocata, veris uſibus accommodarentur, & in perpetuam ea bona iis Eccleſiis manerent annexa, & ne dubitationi ullus relinqueretur locus, idoneé cavere promitterent, fore, ut quibus in Epiſcopatibus & Collegiis religio mutaretur, ex bonis illorum nihil alienaretur, utque poſt ejuſmodi Epiſcopi, vel Antiſtitis, mortem, aut reſignationem æqué libera permitteretur Collegiis tum electio, tum admini-

ſtratio. Tandem cúm poſt variam actionem inter illos hac de re convenire non poſſet, Rex Ferdinandus nihilominus eam ſententiam, ut ſi Epiſcopi religionem mutarent, ab adminiſtratione ſimul & bonis decederent, approbavit, & Auguſtanæ Confeſſionis ſocios, ut aſſentirentur, multis verbis hortatus eſt. Cui cúm aſſentire ſe non poſſe palám declararent, & illam particulam omitti á Rege Ferdinando denuó peterent; ille veró nihil amplius poſſe tribui reſponderet, & ea diceret nunc eis concedi, quæ tot annis nunquam impetrari potuiſſent, idcircó, ut acquieſcerent, illos moneret, alioquin futurum, ut nulla re perfecta, ex Comitiis diſcederetur, & ſi quid incommodi inde ſuboriretur, non eſſe, quód vel in Cæſarem, vel in ſe, poſthac ullam culpam transferrent, qui tam leniter & patienter cauſam hanc tractaſſet: factum eſt, ut cúm neque Cæſari, neque Regi Romanorum, modum aliquem hac in re Auguſtanæ Confeſſionis ſociis præſcribere liceret, Rex Ferdinandus ad extremum, proprio motu, hanc particulam, ut nimirum Eccleſiaſticus, qui religionem mutaret, beneficio ſuo mulctaretur & privaretur, paci ſacræ inſeruerit. Cui tamen nihilominus Confeſſionis Auguſtanæ ſocii, non tantúm é veſtigio, verúm etiam in aliquot ſubſequentibus Comitiis, denuó contradixerunt, & palám tam voce, quám ſcriptis proteſtati ſunt, quód eam ſententiam neque approbaſſent, neque unquam approbare, vel eam amplecti poſſent. Et hinc illa lerna & Ilias malorum originem habet, & adhuc durat, quó minus ſtabilis & firma conſenſio animorum, inter Status, vel Ordines Imperii, ſanciri vel conſervari poſſit, priuſquám libertas religionis etiam in diœceſibus Papiſticis, ut vulgó vocantur, concedatur, & non minus Auguſtanæ Confeſſionis ſocii, quám alii Romanæ religioni addicti, in iis ferantur, & ad æqualia beneficia & dignitates earundem admittantur.

Si igitur votis quicquam proficere poſſemus, optandum eſſet, ut non tantúm politici & ſeculares, verúm etiam Eccleſiaſtici

ſiaſtici Status Imperii, Pontificiæ religioni adhuc addicti, ſerió cogitarent & perpenderent, in quæ tempora inciderimus, & quám miſerabilis hodie ſit facies Romani Imperii, & quid iiſdem & nobis omnibus, in eo indies, cúm ab irruptionibus barbaricarum gentium, & Turcis, tum etiam inteſtinis diſcordiis, ſingulis propemodum horis & momentis ſit metuendum & expectandum, & propterea tantó majore cura in eam rem incumberent, hoc agerent, hoc curarent, & perficerent, ut in honorem Dei, & propagationem illius divini nominis, deinde etiam propter ſalutem publicam, non tantúm horrendi illi abuſus & idololatriæ, jam tot annos in Eccleſiam Romanam invectæ, aliquando ex Eccleſiis Pontificiis exterminarentur & abolerentur; verúm cúm tot jam ſint Principes, Comites, & Nobiles, qui ab idololatricis cultibus in Papatu abhorrent, illi non minús, quám qui adhuc illis aſſentiuntur & adhærent, ad diœceſes & collegia ſacra, nec non illorum commoda & dignitates admitterentur, & ut iis uti frui poſſent, permitteretur, cúm alioquin impoſſibile ſit, ut diſſidentibus animis in religione, vel nō æqué iis, qui ſinceriori religioni ſunt addicti, ad beneficia, & dignitates diœceſium, quám aliis admiſſis, ulla conjunctio animorum & concordia in Imperio ſit ſperanda, vel expectanda, tantum abeſt, ut ulla firma & ſtabilis pax & tranquillitas poſſit ſanciri & ſtabiliri.

Ex iis igitur, quę hactenus ex hiſtoria Ducis Mauricii & Landgravii GULIELMI, retulimus, videre licet, quantæ curæ utrique huic Principi fuerit, religionem promovere, & eam in Imperio ſtabilire. Reſtat nunc, ut reliqui Status Imperii huic rei colophonem, vel ſummam, quod dici ſolet, manum imponant & adjiciant, præſertim cúm res jam eó devenerit, ut non tantúm pleríque Epiſcopatus, in urbibus maritimis, & verſus ſeptentrionem ſitis, ſint reformati, verúm etiam unus atque alter Epiſcoporum, pauló ſuperioribus annis apud Rhenum, religionem mutare cœperint, & pleriq; Capitularium in non-

nullis dioeceſibus apud Rhenum, Auguſtanæ Confeſſioni, ſeu puriori & ſinceriori religioni ſint addicti: Et hac ratione, hic caſus in pace ſacra ſit omiſſus, & non deciſus, idcirco diſpoſitioni omnium Ordinum Imperii adhuc ſubjacet, qui inter ſe convenire,& apud Cæſaream Majeſtatem hoc agere & impetrare poſſunt, ut ſincera religio in omnibus dioeceſibus admittatur, & ea ratione ubivis locorum in Imperio ſalutaris pax & concordia ſanciatur & conſtituatur, quam tantó magis omnes expetere & promovere debent, quód omnes res pace creſcant & floreant, bello veró,& diſcordia, dilabantur, imó ſit, ſecundúm Silium Italicum,

Pax optima rerum,
Quas homini noviſſe datum eſt, pax una triumphis
Innumeris potior, pax cuſtodire ſalutem,
Et cives æquare potens.

Et deceat, potiſſimúm nos Germanos, concordia, non tantúm quód homo etiam exterus, civis Athenienſis, Chalcondylas, adhuc ante paucos annos majorib. noſtris hoc teſtimoniũ tribuit, Nullam ſe noſſe gentẽ, cujus mores ſint honeſtiores, quæ ſi concors eſſet, eſſet invicta: ſed ut tantó etiam cõjunctiores & acriores in defenſione patriæ contra Turcas, & aliarum barbaricarum gentium incurſiones & irruptiones eſſe poſſimus.

Et cúm in ſuprá memorata tranſactione Paſſavienſi, inter alia quoq; ordinatũ & diſpoſitum fuerit, ut in controverſia illa, de Comitatu Cattimelibocenſi, inter illuſtriſſimos Principes D. PHILIPPUM, Landgraviũ Haſſiæ, reũ conventũ, & GULIELMUM, Principem Auraïcę, & illius illuſtrẽ & generoſum patrem, WILHELMUM, Comitẽ Naſſoviæ, &c. actores, á parte Naſſavienſium, durante Landgravii cuſtodia, impetratarũ & promulgatarum ſententiarũ executio ſuſpenderetur & differretur, donec Landgravio PHILIPPO liberato, amica inter partes transactio inſtitui agiq; poſſet; & ſin minús ea locum haberet, vel inveniret, Landgravio tamen, prout ęquitati conſentaneum eſſet,

ſua

ſua teſtimonia, literarum documenta, aliaq; neceſſaria, quæ advocatorum huc uſq; defectu, durante cuſtodia proferri non potuiſſent, de cætero exhibere & producere liceret; & propterea Principes mediatores & pacificatores ſub finem anni 55, ſicut conſtitutum erat, Wormaciæ conveniſſent; eidem diætæ illuſtris heros noſter Landgravius GULIELMUS, nomine & loco parentis ſui Landgravii PHILIPPI, interfuit. Sed cúm re infecta diſcederetur, tandem hæc controverſia, qua ſané nulla unquam in Germania extitit illuſtrior, gravior, & magis diuturna, ſiquidem ad quinquaginta propemodū annos diſputata & ventilata, Francofurti ad Mœnum, 30 die menſis Junii, anno 1557, per illuſtriſſimos Principes, D. Ottonem Henricum, Comitem Palatinū ad Rhenum, &c. Dn. Auguſtum, Ducem Saxoniæ, &c. Electores, Dn. Wilhelmum, Ducē Juliacenſem, &c. & Dn. Chriſtophorum, Ducem Wirtenbergenſem, &c. tranſactione feliciter & penitus hunc in modum fuit compoſita & ſopita, ut caſſatis omnib. diffinitivis & executorialibus in hac cauſa promulgatis, apud D. Landgravium Philippū, & ejus Celſ. hæredes omnia D. Principi Auraïcæ, & Comitibus á Naſſau, adjudicata oppida, caſtra, prædia, reliquaq; tam mobilia quám immobilia, remanerent: Et Landgravius Philippus viciſſim Principi Auraïcæ, & Comitibus Naſſoviæ, ad certos terminos, ſexies centena millia aureorū ſolveret. Cui tranſactioni poſteá ab utrisq; partib. eſt paritū, ita ut Landgravius Philippus, Principi Auraïcę, & illius patri Wilhelmo, Comiti Naſſoviæ, quater centena & quinquaginta millia aureorum in ære numeraverit, & pro reliquis centenis & quinquaginta millib. illis quartam partem Comitatus Dizenſis, cum confinibus caſtris & prædiis, prout Landgravii Haſſiæ ante hanc tranſactionē illa omnia poſſederūt, ceſſerit, & Princeps Auraicus, & Comites Naſſovię, in poſterum non minus ſe Comites Cattimelibocenſes, ſicut etiā Landgravii Comites Dizenſes ſcriberēt, & ſigna ſeu arma gentilitia eorundē Comitatuū in ſuis clypeis vel inſignib. utrinq; gererent & retinerent; & ſicubi domus

Heſſiaca ſine maſcula ſobole decederet, unus Comitatuum Cattimelibocenſium, ſive ſuperior, ditionis Gerariæ, ſive inferior apud Rhenum, familiæ Naſſoviorum cederet, vel á ſucceſſoribus domus Haſſiaçæ illis ter centena millia aureorum pro eo numerarentur.

Poſt liberationem vixit Landgravius PHILIPPUS adhuc 15 annos, & anno 1561, die 20 Junii interfuit Conventui Electorum & Principum Auguſtanæ Confeſſionis Naoburgi; in quo Imperatori Ferdinando, de Concilio recéns á Pio Pontifice Medicæorum familiæ indicto reſponderunt, & denuó Confeſſioni Auguſtanæ, prout á PHILIPPO MELANTHONE, etiam vivente adhuc Luthero, fuit retexta & recognita, ipſo Melanthone præterito anno nimirum 60 jam mortuo, ſubſcripſerunt. Et memoria dignum eſt, quód cúm in hoc ipſo Conventu Dux Saxoniæ Johannes-Fridericus Vinarienſis, inſtinctu Matthiæ Flacii Illyrici, ut plurimúm urgeret, & apud reliquos Confeſſioni Auguſtanæ addictos Principes diligenter inſtaret & ſollicitaret, uti nimirum receſſui ibidem confecto & conſcripto, in articulo de ſacra Cœna Dominica, hæ particulæ *in*, *cum* & *ſub* pane nos percipere corpus Chriſti, adjicerentur: illi tamen hoc facere recuſarunt, atque eo ipſo συνουσίαν ſeu coexiſtentiam corporis in vel ſub pane, ſive conſubſtantiationem, ut vocant, pro qua tantopere adhuc hodie á nonnullis dimicatur, improbarunt. Poſtea Landgravius PHILIPPUS 31 Martii, die ſecunda Paſchatis, anno 1567 moritur, ætatis 63, anno á captivitate vel cuſtodia 20, á liberatione 15, gubernationis ſuæ 50, á morte Philippi Macedonis, cum quo Melanthon illum conferre & comparare, & ſubinde quoque in Epiſtolis ſuis ita eum appellare ſolitus eſt, 1901, quo ipſo anno 13 Aprilis póſt die Dominico, qui dicitur Miſericordia Domini, urbs Gotha & arx contigua Grimmenſtein Commiſſariis Imperii & Electori Auguſto, uná cum Duce Saxoniç Johanne-Friderico eſt tradita, & arx ſolo æquata; Et Ferdinandus Dux Albæ cum exercitu

citu in Belgium venit, & gubernator Belgii á Philippo Rege Hiſpaniæ conſtitutus eſt, & horribilis illa laniena & perſecutio illorum, qui purioris religionis in Belgio eſſent ſuſpecti, Buſyridis, Phalaridis, Neronis, Caligulæ & Domitiani tyrannidem & ſævitiam longé antecedens & exuperans, cœpit; in qua non tantúm ſequenti anno 68 die 4 Junii, Princeps Egmondanus, & Comes Hornenſis Bruxellæ capitis ſupplicio ſunt affecti; verúm Dux Albanus illo ſexennio, quo clavum Reipub. in Belgio tenuit, quemadmodum ipſe eſt gloriatus, plus quám octodecim hominum millia carnificis manu contrucidandos dedit & juſſit, & cum Hiſpanicæ inquiſitionis ſanctis illis, ſi diis placet, patribus, vel hæreticæ pravitatis, ut vocant, inquiſitoribus, non tantúm de extirpandis é Belgio, verúm etiam Gallia, & toto orbe Chriſtiano, quotquot religionis eſſent ſuſpecti, imó de ſubjiciendo tyrannidi Hiſpanicæ toto Imperio Romano, conſilia agitavit; unde adhuc illa malorum & bellorum in Belgio & Gallia calamitas, cum maximo detrimento & incommodo Imperii Rom. & ejus membrorum & ſubditorum, durat.

Cúm autem plerunque fieri ſoleat, ut Principum familię ex æquali diviſione bonorum, ſi non plané intercidunt, ſaltem ita attenuentur, ut pro dignitate ſtatum & conditionem ſuam tueri ampliús nequeant; unde avorum quoque noſtrorum memoria, feuda dignitatum apud unum ex familia, præſertim ſeniorem, ſemper ſarta tectaque conſervata ſunt, quód prudenter conſiderârunt, nihil eſſe tam magnum, quod diviſione parvum nõ fiat, ut inquit Imperator noſter Juſtinianus in authent. de trient. & ſemiſſ. §. 1. Landgravius PHILIPPUS, ut fuit Princeps prudens & providus (non obſtante communi & veriore illa ſententia & opinione Juris, quód filii æqualiter parenti in feudis, ſicut & in bonis allodialibus, ſuccedere debeant, & vaſallus non poſſit diſponere, quód unus filiorũ duas partes habeat, alter tertiam, multó minus, quód uni totum feudum aſſignet, eó quód providentia legis ſeu conſuetudinis feudalis

hoc privilegiũ filiis præſtet, ut æqualiter in iis omnes ſuccedant; unde id quod lex alicui tribuit, non poſſit ab alio niſi ipſa lege auferri) non aliter quám ſicut Cyrus Rex Perſarum, inter filios ſuos ante mortem diſpoſuit, ut licet pari benevolentia omnes cõplecteretur, tamen penes Landgravium GULIELMUM maximum natu filium ſemiſſis ſeu dimidia pars bonorum illius remaneret. Cui diſpoſitioni patris cúm reliqui filii cõſentirent, & illam aſſignationem ratam haberent, & quilibet favori & juri pro ſe introducto renunciare poſſit, & alioquin vera ſit ſententia Baldi, quód feudum antiquum de voluntate & conſenſu reliquorum filiorum, per patrẽ uni ex filiis aſſignari queat: Landgravius GULIELMUS in media parte bonorum á patre relictorum ſucceſſit, cum reliquis tâmen ſuis tribus fratribus ita vivebat, ut ſicut orbes cœleſtes miris anfractib. ſibi mutuó cedunt, ut ſuam harmoniam & concordiam eo quaſi obſequio tueantur, ſic ille cedendo, ferendo, & placidé contrá nitendo, concordiam & amicitiam cum fratribus coleret, ſervaret & retineret ſummã, & illi eum viciſſim non tantúm velut fratrem amarent, verúm etiam quodammodó revererentur & obſervarent, ita ut nullæ propemodũ ſimultates inter illos unquã ſint deprehenſæ vel animadverſæ: exemplum & præceptũ illius Sciluri Scythę, octoginta liberos maſculos habentis, ſibi proponentes. qui cúm moriturus eſſet, faſciculũ jaculorum ſingulis porrexit, & illum rumpere juſſit; id cúm ſinguli recuſâſſent, eó quód impoſſibile videretur, ipſe ſingula jacula exemit, atq; ita facilé omnia cõfregit, filios admonens his verbis: Si concordes eritis, validi & invicti manebitis: contrá, ſi diſſidiis & ſeditione diſtrahemini, imbecilles & expugnatu faciles eritis. quo ſane Scytha non magis Scythicé rem ob oculos ponere potuiſſet: imó Cyri Regis Perſarum conſilio obtemperantes, quód fieri non poſſit, ut qui eodem ſanguine prognati, & ab una & eadem matre alti, iiſdem in ædibus creverunt, & ab iiſdem parentibus dilecti, eundem tum patrem tum matrem appellarunt, non omnium ſint

conjunctiſſimi? ut apud Xenophontem in fine libr. 8. de inſtitutione Cyri, hæc hiſtoria eleganter ad longum deducitur & commemoratur.

Cæterùm in uxorem noſter Heros habuit illuſtriſſ. Principem SABINAM, Ducis Chriſtophori Wirtenbergici filiam, fœminam ut alto ſanguine natam, ita lectiſſimam & inprimis mariti obſervantiſſimam; in qua veré eluxerunt velut gemmæ, virtutes honeſta matrona dignæ, pietas, modeſtia, gravitas, temperantia, ſedulitas, liberalitas erga egenos & pauperes, & præcipué ſummus & mirificus erga maritum & ſobolem amor; quæ ei unicum filium illuſtriſſimum & maximæ ſpei Principem Landgravium MAURICIUM, cum quatuor filiabus reliquit, & cujus præſentiam in viduo ſtatu multoties expetere & requirere ſolebat, ſæpé cum lacrymis repetens, quám ſibi chara fuiſſet, & quám ægré illa á ſeſe fuiſſet avulſa; & ipſe illam, ſi DEO non aliter viſum fuiſſet, amiſiſſet; prout

Non dolor eſt major, quám cúm vehementia mortis
Unanimi ſolvit corda ligata fide;

ut de orbitate conjugum graviſſimé vir & poëta optimus Johannes Stigelius ſcripſit. Ut enim nullum eſt arctius vinculum in genere humano, quám dulciſſimum fœdus conjugii: ſic homini φιλοςόργῳ non poſſe triſtius atque acerbius vulnus infligi judico, quám cúm vitæ ſociam & coſtam corporis ſui, ſive ut veriús dicam, partem animæ ſuæ amittere cogitur: ut ſané optimo Principi optandum fuiſſet, iſtam conjugem ei adhuc diutiús ſuperſtitem fuiſſe, cúm ingraveſcente ætate, ſua comitate & manſuetudine multas ipſi curas & moleſtias lenire potuiſſet.

Cúm autem in Eccleſia Deus diſerté Principibus & Regibus populorum præceperit, ut librum legis divinæ, continentem normam veræ agnitionis & cultum Dei, & regulam conſiliorum, actionumque vitæ, in gubernatione Reipublicæ & pri-

vatis moribus omnium, diligenter & aſſidué legant, diſcant, cuſtodiant, dies & noctes meditentur, eamque normam in tota gubernatione & officiis omnibus erga Deum & homines ſequantur, nec unquam ex oculis aut manibus recedere patiantur; noſter heros á primis annis ita inſtitutus erat, ut nullum propemodum diem prætermitteret, in quo non aliquem textum in ſacris literis legeret & meditaretur, ſicut fermé nulla pagina in illius Bibliis conſpiciebatur, quæ non erat aliquoties pervoluta, & multa in ea vel in margine notata vel alioquin calamo ſignata. Juxta igitur hanc normam, ſuam gubernationem inſtituebat, ut non tantúm puritatem verbi divini ſuis ſubditis proponi curaret, verúm etiam, ut conſenſus doctrinæ, præſertim hoc tempore, quo tam varia certamina paſſim in Eccleſiis ſunt mota, inter miniſtros ſuarum Eccleſiarum eſſet; & ſicuti Ubiquitatem & Omnipræſentiam carnis Chriſti in articulo de perſona Chriſti, & corporalem illam συνουσίαν & coëxiſtentiam corporis Chriſti in pane, & oralem ejus manducatiónem in Cœna, ſerió, veluti non tántúm verbo Dei, & articulis fidei noſtræ, verúm etiam toti orthodoxæ antiquitati omnibus temporibus contrariam & incognitam, & recéns primúm ab inquietis ingeniis in Eccleſiam introductam, improbabat, execrabatur & deteſtabatur, & in ſacroſancta Cœna, ſecundúm ſententiam Irenæi, duo credebat, rem terrenam, videlicet externa elementa panis & vini, quæ ore corporis, & rem cœleſtem, corpus nimirum & ſanguinem Domini, quæ virtute & efficacia Spiritus ſancti ſola fide percipiuntur; non quæ manibus ſacerdotum tractantur, franguntur, & dentibus atteruntur, ut Berengarius coactus ad veræ ſententiæ, quam anteá profeſſus eſſet, παλινῳδίαν ſenſit; non quæ (ut nonnulli dixerunt & ſcripſerunt, Berengarii palinodiam approbantes) non tantúm oraliter, verúm etiam labialiter, dentaliter, & lingualiter; quæ Adverbía ſunt ipſo pené ſtupenda ſono; ſumuntur: Ita hoc unicé curabat, cavebat & providebat, ne in ſuæ ditionis Eccleſias talia

talia commenta & traditiones hominum inveherentur. Et meminiillum ſæpé ex animo deplorare & deteſtari, eó jam rem deveniſſe, ut in tanta luce doctrinæ cœleſtis, qua veritas illius ne quidem tempore Apoſtolorum clarior affulſit & illuxit, cuilibet feré liceret peculiares opiniones de præcipuis religionis Chriſtianæ capitibus fingere, & eas poſteá pro ſacris oraculis in vulgus ſpargere, & ut iis omnes aſſentirentur, & fidem haberent, propemodum exigere & poſtulare; qui veró hoc facere recuſarenr, veluti anathematis fulmine percuterentur, & pro hæreticis haberentur; qualis tyrannis in Eccleſiis, niſi ſub Papatu, nunquam fuiſſet audita vel animadverſa; idcirco ſe mirari dicebat, quód talia deliria & commenta adhuc patronos invenirent, qui defenſionem illorum ſuſciperent, & aliis obtrudere conarentur; cúm ſolam, ſummam & ultimam conſolationem in omnibus miſeriis & adverſitatibus vitæ hujus, & præcipué in morte, ex incarnatione Filii Dei haberemus, qui nimirum natus ex Maria virgine, verus homo factus eſſet, & precioſo ſanguine ejus redemti, Deoque fide reconciliati, atque uno Spiritu ipſi inſerti & adunati, inchoata novitate ei hîc ſimiles in natura humana efficeremur, caro de carne, & os ex oſſibus ejus, & poſtea in illa æternitate, glorioſæ ejus carni conformati, ſummum ipſum ac prævium in carne noſtra ducem ad patrem habituri eſſemus; quam conſolationem portentum commentitiæ Ubiquitatis prorſus everteret & extingueret.

Deinde ſubditorum mores ita regebat, ut quantum fieri poſſet, cum norma legum honeſtarum congruerent, & ſuum cuique corpus & bona, voce legum, judiciis, & armis, ſi opus fuiſſet, adverſus injurias defenderet, & contumaces & flagitioſos puniret, atque ita pacem publicam propter hunc finem conſervaret, ut ſocietas hominum civilis, tranquilla & incolumis ſervaretur, & Dei ſapientia, bonitas & juſtitia, in legibus, judiciis, juſtorum defenſione, & pœnis ſceleratorū, ab hominibus agnoſceretur & celebraretur, & in pace vera de Chriſto doctrina laté

ſpargi, Deo æterna Eccleſia colligi, & mores pié & modeſté regi, & in ſumma, ut Apoſtolus inquit, ſubditi tranquillam & quietam vitam cum omni pietate & honeſtate ſub illius imperio agere poſſent: unde meritó pro patre patriæ, vel potius familiæ, & bono Principe, qui ſecundúm Xenophontem, nihil differt á bono patre, & pro paſtore populi, ſub cujus arbore vel umbra ſubditi, ut apud Danielem bonus Princeps depingitur, paſcerentur, á ſuis fuit habitus, agnitus & honoratus. Præterea in ſubditos non ſæviebat, vel eos emungebat, vel immoderatis exactionibus deglubebat, nec aſſiduis operis, ut non ſuppeteret eis tempus ſeſe & ſuos alendi, excruciabat, ſed ita tractabat, ut nemo de ipſius ſævitia vel immoderatis operis & exactionibus quicquam meritó conqueri poſſit, imó omnes illius erga ſe benignitatem & clementiam potius prædicent, & ad cœlos uſq; tollant.

Et quemadmodū Dux ille Thebanus Epaminondas, cúm Thebani cives feſtis quibusdā diebus, ſolutiús cōpotationibus indulgerent licentiusque voluptatibus fruerentur, ille ſolus vigil ac ſobrius luſtrabat, & urbis mœnia obambulabat, & rogatus cur id faceret, reſpondit, ſe νήφειν καὶ ἀγρυπνεῖν, ὅπως ἐξῇ τοῖς ἄλλοις μεθύειν καὶ καθεύδειν, ſe ſobrium eſſe ac vigilare, quó reliquis liceret temulētis eſſe ac dormire, quemadmodū Plutarchus in libello, Adverſus imperitū Ducem, refert; Et Virgilius ſuum AEneam aliis dormientibus vel voluptati indulgentibus aut vigilantem facit, aut certé excitat, & cogitabundum, ſobrium, & de futuris animo cogitantem fingit: ita noſter Princeps non tantúm de ſalute ſuorū, verúm etiam communis patriæ, ſemper ſollicitus, & nunquā minus ocioſus erat, quám cúm ocioſus, nec minus ſolus, quám cúm ſolus eſſet, ſicuti teſtante Cicerone Cato ſcripſit, Publium Scipionem Africanum de ſe dicere ſolitum fuiſſe; unde non tantúm exteri Reges & Principes, verúm etiam ipſi Imperatores & Principes Germaniæ in graviſſimis & dubiis rebus ſubinde ad illum, veluti ſacram anchoram, confugiebant, & eum tanquam Apollinis aliquod oraculum vel tripodem conſulebant.

Simi-

Similiratione ut AElius Lampridius de Alexandro Severo Imperatore ſcribit, quód ipſi conſuetudo fuerit, ut ſi de Jure aut aliis negotiis tractaret, doctos & diſertos adhibuerit, & negotia & cauſas priús á ſcriniorum principibus, & doctiſſimis Jurisperitis, & ſibi fidelibus, quorum primus & præcipuus tunc Ulpianus Jurisconſultus fuit, tractari ordinariq́ue, atque ita referri ad ſe præceperit, neque ullam conſtitutionem ſanciverit ſine xx. Jurisperitis, & doctiſſimis ac ſapiētiſſimis viris, & id quidem ita, ut iretur per ſententias ſingulorum, ac ſcriberetur quid quisque dixiſſet, dato tamen ſpacio ad diſquirendum cogitandumq́ue, priusquā dicerent, ne non-meditati de rebus gravibus & ingentibus dicere cogerentur; ſi veró de re militari tractaret, milites veteres & ſenes ac bene meritos, & locorum ac bellorum & caſtrorum peritos, & literatos, & maximé eos, qui hiſtorias noſſent, in conſilium vocaverit, requirens quid in talibus caſibus, quales in diſceptatione verſabantur, veteres Imperatores vel Romani, vel exterarum gentium feciſſent; Item cúm inter ſuos convivaretur, aut Ulpianum, aut alios doctos homines adhibuerit, ut haberet colloquia literata, quibus ſe recreari dixit & paſci: Ita noſter inclytus heros de omnibus incidentibus negotiis in conſilium adhibebat doctiſſimos quoſque, cum iisq́ue libenter converſabatur, & eorum colloquiis & ſermone delectabatur, & ſi ſacra vel Theologica negotia tractanda venirent, cum Theologis; ſi Juridica, cum Juriſconſultis; ſi hiſtorica, cum hiſtoricis; ſi politica, cum politicis; ſi œconomica, cum œconomis; denique militaria, cum militaribus, & earundem artium peritis primó tractabat & communicabat, & poſtea quod ſibi optimum videbatur, ex illorum conſiliis eligebat & concludebat; non aliter quám ſicut etiam Carolum quintum ferunt in deliberationibus, Conſiliariorum ſententias audire ſolitum fuiſſe, ſed illis præſentibus nihil concluſiſſe, ſed ſuo judicio ſolúm poſteá, quid tandem facturus eſſet, conſtituiſſe.

Et quamvis tam rebus privatis quàm publicis ſemper occupabatur, tamen ut Julius Cæſar apud Lucanum gloriatur,

Se media inter prælia ſemper

Stellarum cæliq́ plagis, ſuperisq́, vacare:

Sic noſter princeps in mediis turbis negotiorum, ſyderum doctrinam colebat, & revolutionum cœleſtium leges ac periodos obſervabat. Nam ut Petrus Appianus refert, ſe in bello Germanico anno 46 Ingolſtadio oppido Bavariç, ad Carolum V. in caſtra urbi tum vicina evocatum fuiſſe, ut in machina certis rotulis orbes circumducentibus, repræſentante planetarum motus proprios, aſpicienti certiùs & accuratiùs ſingula Cæſari monſtraret: Ita noſter Princeps ſimiliter machinis mathematicis ut plurimùm delectabatur, & mathematum ſtudioſos præ aliis amabat, & in ſuo conclavi, ſeu quocunque etiam peregré abiret, ſemper globos cœleſtes & terreſtres, & alia inſtrumenta mathematica habebat, & ſecum circumferebat, ita ut nullo unquam feré tempore cum ipſo fuerim, quo non tractando & expediundo etiam varia & ſæpé graviſſima negotia, ſimul motus ſyderum contemplantem & conſiderantem deprehenderim. Sed potiús me dies & tempus deficeret, quám ipſius laudes κατ' ἀξίαν decantarem, quod neque, ut ſuprá quoque dixi, mihi jam propoſitum eſt, neque impeditus dolore & ingenii inopia facere poſſem. Idcircó de illis potiús ſilere meliús puto, quám parúm dicere, cúm alió me properare jam tempus admoneat.

Cúm igitur talem tantumque Principem amiſerimus, cujus ad reſtituendam pacem & religionis emendationem, & quidem hoc ipſo

Tempore, quo toto ſævit Mars impius orbe,

& pené tota Germania civili bello ardet, autoritate, prudentia & animi magnitudine maximé opus erat: meritó illius mortem deflemus, lugemus & deploramus, non tantúm quód Principem amiſerimus, cujus conſilio & autoritate publica mala ſanari

94

nari potuiſſent, ſed quód illo moriente,non domino,ſed patre, & quidem alieniſſimo tempore,orbati ſumus.

Quia veró cúm ante annum,vel circiter,optimus Princeps noſter ſimiliter graviter decumberet, & nulla ſpes vitæ reliqua appareret, miniſtro verbi ipſum conſolanti & admonenti, ut omnem ſpem & fiduciam ſuam in DEUM vivum, & ipſius Filium JESUM CHRISTUM,unicum Redemtorem & Salvatorem noſtrũ,projiceret& collocaret,&ex eo poſteá quęrenti,num hoc faceret?an in CHRISTUM Filiũ Dei crederet?Stomachabundus nonnihil tunc temporis reſponderit: in quem aliâs credere deberem? verúm pauló ante agonem etiam has voces repetiverit: Sta,ſeu ſiſte gradum,JESU CHRISTE;procul dubio hoc rogans & orans,ut ſibi in hora mortis eſſe παραστάτης,aſſiſtere& aſtare vellet;nec non alia plura ſigna & indicia veræ conſtantisque pietatis erga Deum ediderit,imó ſe jamdudum ad mortem præparaverit,cúm & ante ſemeſtre ſpacium anni, ſtannum ex nundinis Francofurtenſibus afferri ſerió mandârit, ex quo ſibi pheretrum conficeretur;non dubium eſt,quin cum ipſo pręclaré actum ſit, qui calamitoſam hanc vitam depoſuerit, & quód jam ſit in cætu eorum, de quibus Apocalypſis 14 dicitur: Beati mortui, qui in Domino moriuntur;Idcirco ei talem vitę exitum potiús gratulemur, in quo tam multa ſigna extant,ut immortalitatem adeptus, non amiſiſſe vitam meritó credi debeat,quám ut ob ejus mortem, ſicuti quidem deceret,pullati, lacrymas & luctum ſumamus, apio floſculisque ſepulchrum ejus ornemus, lymphas aſpergamus,odores adoleamus; quibus tamen officiis,ſi ab Ethnicis ea mutuaremur,nihil proficeremus.

Et cúm filium magni ingenii Principem Landgravium MAURICIUM reliquerit; de illo nobis non ſolúm optimam ſpem faciamus,verúm potius certó promittamus,eum ſicut paternorum bonorum & opum, ita etiam pietatis,& aliarũ virtutum, heredem & ſucceſſorem fore; præſertim cúm & patruum habeat, Principem pium & prudentem, Dn. LUDOVICUM

Landgravium Haſſiæ, Dominum noſtrum clementiſſimum, qui quod ejus ætati adhuc forſan deeſt, ſuo conſilio & prudentia ſupplere poſſit. Idcirco in hos illuſtriſſimos Principes, & Landgravios Haſſiæ, oculos conjicientes, eorum nos tutelæ & fidei cõmittamus, & tam privatam noſtram, quám etiã ſalutem publicam illis commendemus. Oro aũt DEUM Opt. Max. toto pectore, ut novum imperium Landgravii MAURICII fortunet, quó ad divini ſui nominis gloriam & propagationem cœleſtis veritatis, deinde etiam in ſalutem & commodum, tam Haſſiæ, quám totius Reipublicæ Chriſtianæ cedat & vergat, & his miſeris & turbulentis temporibus, has regiones & totam Germaniam protegat, nec barbaricam vaſtitatem in ea fieri ſinat, ſed Eccleſias ipſum veré agnoſcentes & invocantes, ſicut & earum hoſpitia, & honeſtam diſciplinam, & doctrinarum ſtudia, nec non ab omnibus impendentibus periculis & malis nos clementer tueatur, cuſtodiat & defendat. DIXI.